

Aš,
Mona
Liza

NATASHA
SOLOMONS

NATASHA SOLOMONS

Aš, Mona Liza

Iš anglų kalbos vertė
Renata Petrylaitė

VILNIUS, 2023

Versta iš:

I, Mona Lisa

by Natasha Solomons

First published as *I, Mona Lisa*, 2022 by Hutchinson
Heinemann an imprint of Cornerstone. Cornerstone is
part of the Penguin Random House group of companies.

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© Natasha Solomons, 2022
© Vertimas į lietuvių kalbą, Renata Petrylaitė, 2023
© Viršelio dizainas, Henry Petrides
© Images, Bridgemann/Shutterstock/Unsplash
© Leidykla VAGA, 2023
ISBN 978-5-415-02692-0

Skiriu savo tēvams – Carolei ir Clive'ui

Ar tu šiltas, tikras kūnas, Mona Liza,
Ar tik šaltas ir vienišas nuostabus meno kūrinys?

Ray'us Evansas, 1950

Vadovas po galerijas

Renesanso mené

„Mona Liza“ – garsiausias Leonardo da Vinčio paveikslas.

Leonardas da Vinčis (Leonardo da Vinci) – florentietis išradėjas, polimatas ir genialus dailininkas.

Salai (Gian Giacomo Caprotti da Oreno) – vyriausiasis Leonardo pameistrų botegoje, dargi meilužis.

Frančeskas Melcis (Francesco Melzi), dar vadinamas Čeko, – vienas iš Leonardo pameistrių; vėliau – Leonardo raštininkas, redaktorius ir rankraščių leidinio sudarytojas, taip pat amžinas Salai priešas.

Liza del Džokonda (Lisa del Giocondo) – garsi Florencijos gražuolė, pozavusi tapant Moną Lizą.

Frančeskas del Džokonda (Francesco del Giocondo) – turtingas šilko pirklys ir Lizos vyras.

Nikolo Makiavelis (Niccolò Machiavelli) – politikas, visuomenės veikėjas ir, progai pasitaikius, Leonardo draugas.

Rafaelis Santis (Raffaello Sanzio) – jaunas dailininkas iš Urbino, artimas Leonardo bičiulis ir gerbėjas.

Mikelandželas Buonarotis (Michelangelo Buonarroti) – skulptorius, dailininkas, niurgzlys ir Leonardo konkurentas.

Leda – Spartos karalienė ir didingiausias bei gražiausias Leonardo paveikslas; Monos bičiulė.

Il Magnifico, arba Džulijanas de Medičis (Giuliano de' Medici) – legendinės Florencijos Medičių giminės atstovas, Romoje – galingas Leonardo patronas.

Popiežius Leonas X – Džulijano brolis; aistringai mėgo maistą, muziką, garbino Dievą.

Karalius Pranciškus I – jaunas Prancūzijos karalius; Leonardo da Vinčio globėjas Prancūzijoje, išgijęs „Moną Lizą“, „Leda“ ir kitus paveikslus.

La Kremona (Caterina da Cremona) – garsiausia Milano kurtizanė, poetė ir Ledos modelis.

Prancūzijos galerijos

Karaliaus Saulės kambarys

Liudvikas XIV, Karalius Saulė – absoliutus Prancūzijos monarchas; nepaprastai žavėjosi „Mona Liza“ ir „Leda“.

Karalienė Marija Teresė – pamaldi jo karalienė ispanė.

Madam de Montespan – oficiali Liudviko meilužė, pagimdžiusi jam bent šešis vaikus.

Fransuaza, madam de Mentenon, – karališkųjų palikuonių guvernantė, vėliau, po madam de Montespan, tapusi karaliaus meiluže.

Prancūzija Revoliucijos laikais

Liudvikas XVI – Prancūzijos karalius.

Marija Antuanetė – ekstravagantiška jo žmona; didžiai aistringa ir stilinga moteris.

Pilietis Fragonaras – žaismingas rokoko stiliaus dailininkas, kuriuo žavėjosi Marija Antuanetė; po Revoliucijos prarado karalienės malonę.

Dvidešimto amžiaus menė

Pablas Pikasas (Pablo Picasso) – dailininkas, Monos Lizos draugas.

Zigmundas Froidas (Sigmund Freud) – psichoanalitikas, mylėjęs meną.

Vinčencas Perudža (Vincenzo Peruggia) – vagis, „Monos Lizos“ pagrobėjas; italų nacionalistas.

Žakas Žožaras (Jacques Jaujard) – nuostabus vyriausiasis Luvro kuratorius Antrojo pasaulinio karo metais; niekas niekuomet jo nematė be cigaretės.

Žana (agentė Mocart) – Prancūzijos Pasipriešinimo judėjimo agentė, kino žvaigždė ir Žožaro meilužė.

Prologas

Paryžius, Luvras. Šiandiena

Iš pradžių klausiausi tamsoje. Kol buvau nauja, neturėjau akių ir neskyriau dienos nuo nakties. Užtat supratau, kad man patinka muzika – gyvybingas *lira da braccio** ir fleitos džiugesys. Ir triukšmingas studijos klegėjimas. Anglies kreidelės kutenimas. Rami jo pirštų galiukų šiluma, pirštų, palengva bakštinančių mane gyvenimui, sluoksnis po sluoksniu. Aš atsiradau. Ne visa iš karto. Sulig kiekvienu brūkštelėjimu aš tirštėjau nelyginant dūmai kambaryje. Jutau jo kvėpsmą man ant skruosto, kol jo teptukas žadino manyje gyvastį. Išnirau į sąmonę tarsi iš giliausio vandenyno, vėsaus, juodo. Suvokiau balsus, jie grumeno tarytum bangų gludinami akmenys. Bet aš klausiausi tik jo balso. Jis man šnabždėdavo. Jis ištraukė mane į būtį savo troškimo jėga, viliote išviliojo iš tuopos medžio lentelės. Ligi tol buvau patenkinta tamsa. Dar nežinojau, kad egzistuoja šviesa.

Pirmiausia pasirodė mano veidas, iškilęs iš vingrių švino baltojo** sluoksnių. Toliau jis tvėrė mane iš įvairių atspalvių šešėlių ir plačių tamsių potėpių. Mane vis dengė ir dengė

* Rankinė lyra (*it.*) – strykinis chordofonas, panašus į smuiką. (Čia ir toliau – vertėjos pastabos.)

** Švino baltasis – baltos spalvos pigmentas, bazinis švino karbonatas.

*imprimitura**, permatoma lyg plaštakės sparnas. Mano oda buvo it vaiduoklio, anaip tol ne gyvo kūno rausvumo, tad jis pridėjo trupinėlių karmino ir geltono pigmento, švelniai paspalvino degingta umbra. Mano rankos, suknelė, plaukai ir juos dengiantis šydas kol kas buvo tik mintys anglies pavidalu, laukiančios tapsmo. Kartone** juodavo pirmosios tušu nubrėžtos linijos. Aštri adatos smailė nužymėjo mano kontūrus paruošdama juos anglies *spolveri****, kuriuos jo pirštai švelniai masažuodami įtrynė pro mažytes skylutes popieriuje. Buvau apybrėža, tikslus atvaizdas ant medžio lentelės. Kūno dalių rinkinys. Smakras. Krūtys. Pirštas. Nosis. Žvelgiau naujomis savo akimis. Į dienos sumaištį ir į nakties tykumą. Žavėjau. Žvaigždės už lango mirkčiojo visai kaip aptirpusios studijoje žvakės. Gal ten aukštai darbavosi dangiškasis tapytojas, gal dangaus Leonardas plušėjo prie naujo dievų užsakyto žvaigždyno?

Mane tapydamas – suteikdamas man pečius ir lūpas, kurdamas plaukų kaskadas ir perregimą šydą – Leonardas su manimi kalbėjo.

– Paveikslas viršesnis už muzikos kūrinį, nes neišnyksta vos sukurtas. Kad ir ši liutnios melodija – tokia miela, bet štai nu-tilo ir pradingo, o tu lieki.

Apžavėta klausiausi tų intymių šnekų, kol kažkas giliai vi-duje ėmė kirbėti – pirmieji meilės daigeliai.

Iš pradžių tik žiūrėdavau į Leonardą, tylėdama, it užburta. Kol kartą jis patikėjo man dangišką paslaptį.

– Žmonės mano, kad Mėnulyje yra vyras, bet ten tik jūros, – pasakė jis. – Mėnulio paviršių skalauja sūrus vanduo.

* *Imprimatura (it.)*, paskutinis paveikslo grunto sluoksnis.

** Parengiamasis kūrinys, tikslus būsimo kūrinio (freskos, gobeleno ir kt.) formato piešinys.

*** Smulkūs milteliai, dulkės (*it.*).

Išgirdau balsą, tariantį klausimą, kurį pati norėjau užduoti.
 – Tai Mėnulyje nėra jokio vyro? – paklausė balsas.

Didžiai apstulbau, suvokusi, kad balsas mano. Aš galėjau kalbėti. Nežinojau šito.

Leonardas priblokštas spoksojo į mane. Pasilenkė į priekį taip, kad mudviejų akys atsidūrė viename lygyje. Brūkštelėjo teptuku man lūpą.

– Tu tikrai ten esi? – paklausė.

– Taip, esu, – atsakiau.

– Kas tu? – su nuostaba pasiteiravo jis tyrinėdamas mane žvilgsniu.

Žvelgdama tiesiai į jį ištariau:

– Aš tavo.

Mano Leonardas buvo visoks – *imaginativo**, dosnus, išrankus, – bet darbavosi jis lėtai, tad per tą laiką, kol mane sutvėrė, daug dalykų man patikėjo. Vieninteliame lape jis sutalpindavo ištisus naujus pasaulius. Nebuvo kito tokio žmogaus kaip Leonardas. Ir nebuvo kito tokio paveikslo kaip aš. Į kitus paveikslius galima žiūrėti, bet nė vienas iš jų nemato. Kai buvau dar jauna, dažai švieži, o lakas nesuskilinėjęs, buvau apreiškimas švino baltajame ir imprimatūroje. Daugiau niekas nieko netapė taip kaip manęs. Ar bent jau niekam nepavyko. Blankios, glebios, pilkos būtybės pusę amžiaus kaimo bažnyčių altoriams tiekė gausybę madonų bekraujais veidais. O štai išvydę mane, netgi poetai pasaulin grįždavo pasmailintais liežuviais.

Prašau suprasti: aš ne dailioji miesčioniškoji šilko pirklio žmonelė. Aš ne Liza del Džokonda. Girdžiu ją dabar, lygiai kaip anuomet, girdžiu jos irzlų, nerimastingą balsą. Tratantį

* Kūrybingas, lakios vaizduotės (*it.*).

su nepasitenkinimu: „Šioje studijoje nėra kuo kvėpuoti. Ar tas langas neatsidaro?“ Liza. Liza. Vardas it besiveržiančio garo šnypštimas. Kodėl turėjau prasidėti nuo jos? Kodėl mane pa-vaizdavo pagal tokią vidutinybę? Kita vertus, kaip blizgusis *lapis lazuli**, tvaskantis tūkstančių madonų rūbuose, yra iškasamas iš paprasto kalkakmenio sluoksnių, taip ir mane ištraukė iš atkaklios, nenoriai pasiduodančios Lizos.

Labai trumpai mudvi su ja dalijomės viena siela, nelyginant motina su vaisiumi iščiose. Tuomet aš dar nebuvau savimi. Tik švelni Lizos garbana, ištrinta ir vėl iš naujo piešiama. Tik pirmas skruosto linkis. Tik jos kaukolės skliautas. Tik Leonardo mintis ir vizija. Buvau ne visai aš, labiau Leonardas ir Liza. Tačiau pamažu, pamažu, čia brūkštelėjimas, ten potėpis, ir aš patapau. Mano siela buvo mano pačios. Žvalgiausi aplink su savo pačios smalsumu. Mačiau citrinmedžius, žvilgančius lodžijoje išrikiuotuose vazonuose. Ir jų dulkėmis nusėstus lapus. Ir suplukusius muzikantus, grojančius, kad tik Liza šypsotųsi. Kad šypsočiausi aš. Ir štai taip paprastai, staiga mes nebebuvo-
me vienis, aš ir Liza. Garbė Madonai ir visiems šventiesiems danguje. Mano šypsena – ne jos šypsena. Niekad ir nebuvo. Jai amžinai tekdavo išaiškinti kiekvieno juokelio esmę. Vargšėlė doroji, pareigingoji Liza.

Dabar žvelgiu iš savo stiklinio kalėjimo Luvre, o nuo to laiko, kai mačiau ją paskutinįkart, prabėgę šimtmečiai. Ji guli savo kape, o aš – stikliniame karste. Dauguma kalinčiųjų yra padarę nusikaltimus. O aš ne. Net aukso rūmas, kad ir koks prašmatnus, kad ir kimšte prikimštas nebylių lobių, vis vien tėra kalėjimas, jei negali iš jo išeiti.

* Lazuritas, mėlynos, žalsvai mėlynos spalvos mineralas su kalcito ir piritu kristalų priemaišomis.

Luvro lankytojai, ištisas valandas prastoviniavę eilėse, vėpso išsižioję, visai manęs nematydami. Dabar mane rasite visuose kelionių vadovuose, aš neatimama organizuotų turistinių kelionių po Europą dalis. Gal susenusi ir tapau pikta, niurgzli, juodos tulžies pritvinkusi, bet jau tų turistų manieros – tiesiog nepakenčiamos. Jie skundžiasi vienas kitam, kokia aš mažytė ar kad mano šypsena labiau primena grimasą. Kadaisė kartu su šimtais kitų paveikslų stumdžiausi visai neprakilniame paveikslų dormitorijume, užmiršta beveik visų, išskyrus tuos, kurie atėjo manęs ieškoti. O dabar, kai esu visur, jūs manęs nematote, net kai stoju tiesiai jums prieš akis. Jūs ateinate čionai pamindžikuoti mano akivaizdoje, atiduoti pagarbą per tas jums skirtas keliolika sekundžių, kol mano kalėjimo prižiūrėtojai nuskubins jus tolyn. Ir per tas keliolika sekundžių jūs vėčiau nusprendžiate atsukę man nugaras telefonais nufilmuoti, kaip jūs į mane nežiūrite.

Na, jeigu jau nežiūrite į mane, tai bent neieškokite ir tos kitos Lizos. Aš tikroji. Štai tokia paslaptis. Jei nuoširdžiai, dėl Lizos neverta vargti. Dėl tos pamaldžios, pleprios tuščiagarbio ir savimylės pirklio žmonos. Ji mirusi. Jos ir kaulai jau seniai suirę, virtę dulkėmis kažkokiame vienuolyne. Geriau išklausykite mano istoriją. Nesigailėsite išgirdę mano nuotykius. Išgyvenau daugel gyvenimų, mane mylėjo imperatoriai, karaliai ir vagys. Mane buvo pagrobę ir užpuolę, bet aš išlikau. Išgyvenau revoliuciją ir du pasaulinius karus. Tačiau mano istorija – taip pat ir meilės istorija. Ir pasakojimas apie tai, ko tik iš meilės nepadarysi.

Nuo pat atsiradimo buvau jo, nes lyg Prometėjas jis įpūtė manyje gyvybės ugnį. Iš pradžių šito nebijojau, mat nesu-pratau, kas esu, nežinojau, kad aš, ant medžio lentelės dažų

pigmentais nutapytas paveikslas, skiriuosi nuo žmogaus iš kūno ir kraujo, ir kaulų. Nežinojau, ką reiškia būti mirtingam ir kad jam teks mirti. Žinojau tik, kad jį myliu ir kad su laiku jis taip pat turi mane pamilti. Praleidome drauge daugybę metų. Jis patikėdavo man savo paslaptis, galybę jų. Savo pavydulus. Nerimą keliančius siekius. O galiausiai mudu vienas kitam suteikėme nemirtingumą. Jis man, o aš jam. Ir visgi jo nebėra, o aš žiūriu. Tyloje, viena. Mano kalėjimo kameros sienos stiklinės, bet kulka nepramušamos, dviejų centimetrų storio, o visi plyšiai užsandarinti, kad ničniekas neprasisverkbtų iš išorinio pasaulio. Beveik nieko ir negirdžiu, tik prislopintą balbatavimą. Niekam neberūpi su manimi šnekėtis. Net kai šaukiu, niekas nesiklauso.

Bet jūs paklauskite.

Florencija, 1504-ieji

Žiema

Penkiasdešimt vienų Leonardas vis dar gražus vyras. Jis vilki trumpa rožine tunika ir sodriausios žalios spalvos aksominiu apsiaustu, padovanotu Milano kunigaikščio Ludoviko Sforcos. Su savo tunikomis ir apsiaustais Leonardas atrodo lygiai taip, kaip ir turi atrodyti šlovingasis menininkas iš Milano, atbloktas tarp konservatyvių Florencijos respublikonų su nuobodžiais apdarais ir praktiškais šukuosenomis. Nuostabūs banguoti Leonardo plaukai, jau su žilų sruogų dryžiais, rūpestingai pakirpti ir sušukuoti, siekia pusiau krūtinės. Sidabrogijos suteikia jo išvaizdai dar daugiau rimties ir kilnumo. Leonardas reguliariai lankosi pas barzdaskutį, todėl jo skruostai glotnūs. Akys – lyg taip jo mylimų paukščių, *aquilone** galbūt, o gal peslio – visa matančios, tarytum langai tamsuojančios iš po vešlių antakių priedangos. Stebiu tuos antakius. Jie tarsi vidinės studijos vėtrungės. Šįryt Zefyras, matyt, siunčia šiltą vėjelį, nes, Leonardo džiaugsmui ir mano nusivylimui, su tarnaitė atvyksta Liza del Džokonda. Matau, kaip pameistriai liaujasi grūdę pigmentus ir sužiūra į ją, kaip kaskart pritrenkti jos grožio. Netgi aš, nuo vieno jos apsilankymo iki kito spėju-

* Erelis (*it.*).

si pamiršti, kokia ji daili, vėl apstulbštu, kol Liza susierzinusi susiraukia, ir mirtingos deivės iliuzija išsisklaido. Ji su pasibaurėjimu apžvelgia apsilaupiusią *Sala del Papa** didybę, ant grindų plytelių ir suolų išskleistas nugremžtas ožiukų ir veršiukų odas, kurios persišviečia kaip vaškas ir yra džiovinamos pergamentui. Man aišku kaip dieną, kad Leonardas visai pamiršo, jog Liza ateis, bet jis trykšta žavesiu ir dėmesingumu. Pasodina ją geriausiame krėslė. Aš ilsiuosi ant molberto tolimajame salės gale. Iš čia viską puikiai matau, užtat Liza pernelyg užsiėmusi supstydama į begalines apsiausto klostes ir manęs net nepastebi.

– Brangiausias Leonardai, atnešiau jums dovaną, – sako ji įteikdama mažą paketėlį.

Jis pritupia šalia Lizos aiškiai sujaudintas tokio gesto.

– Nagi, – šypsosi ji, – negi nepažiūrėsite?

Leonardas klusniai nuvynioja popierių ir randa maldaknygę. Pakelia ją prieš šviesą, ir aš įžiūriu, kad kiekviename knygelės puslapyje puikuojausi grubūs medžio raižiniai, vaizduojantys amžinoms kančioms pasmerktus nusidėjėlius. Leonardas sumišusiu, bet meiliu žvilgsniu pažvelgia į Lizą, o ši suglaudžia delnus ir stipriai suneria pirštus.

– Man neramu dėl nemarios jūsų sielos, *maestro*. Prašau, maldauju, perskaitykite ją.

– Jei perskaitysiu netikėdamas, abejoju, ar maldos deramai mane paveiks, madona** Liza.

Jos lūpa virpteli. Leonardas nusilenkia.

– Atidžiai ją išstudijuosiu. Jei kas ir gali išgelbėti mano sielą, tai tik jūs.

* Popiežiaus salė (it.) – taip buvo vadinamas Naujosios Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčios vienuolyno refektorijus.

** Senovės italų kreipimasis į moterį.

Vidurių aš neturiu, bet man darosi bloga. Leonardo sielos nereikia gelbėti. Jis tikintis, tik savitai, ypatingai. O jei kada jo sielą ir reikės išgelbėti, tai išgelbėsiu aš, o ne Liza del Džokonda, kad ir kokia ji dievota. Aš paveikslas, kuris mato ir girdi, aš palytėta dieviškumo. Nors retkarčiais mane palyti ir žemiškos paniekos bei pasibodėjimo strėlės.

– Salai! *Vin santo**, sausainių, – atsistojęs Leonardas duoda ženklą savo vyriausiajam pameistriui.

Salai. Ką galiu pasakyti? Jis vagis. Melagis. Užsispyręs. Apsirijėlis. Tačiau Leonardas viską jam atleidžia, nes Salai geba jį prajuokinti. Be to, yra gražus. Grožis priverčia Leonardą prieš daug ką užmerkti akis. Tai tinka kalbant tiek apie Salai, tiek apie Lizą. „Salai“ reiškia „velniūkštis“**, taip jį praminė Leonardas. Jis amžinasis Leonardo numylėtinis. Jo ilgus garbanų vijos žvilga lyg nulakuotų kaštonų vėriniai, o šypseną viliūgiška. Salai primena angelą, trokštantį mesti į šalį sparnus ir leistis išdykauti. Brangusis Leonardas neatsispiria. O aš nuo Salai nenuleidžiu akių. Bandau sušvelninti pragaištingus padarinius, kuriuos tas velnio vaikiš užtraukia mums ant galvos. Vis perspėju Leonardą, bet jis nesiklauso. Jis grožio vergas.

Lizą nukrečia drebulys. Kokia nesąmonė. Studijoje palaimingai vėsu. Aukštos lubos, langai apdangstyti. Aliejiniai dažai nepakenčia didelio karščio, o Leonardui piešti reikia vienodo, nekintančio apšvietimo. Liza amžinai nepatenkinta.

– Gal galima užkurti ugnį?

– Žinoma, madona.

* Saldus, desertinis vynas iš Toskanos regiono (it. „šventas vynas“).

** Salai – tai sutrumpinta vardo „Saladinas“ forma; Salachas ad Dinas (arba Saladinas) buvo Egipto sultonas, gyvenęs XII amžiuje, pagarsėjęs kaip karo vadas, kariavęs prieš krikščionis, iš čia jo vardo asociacija su velniu.

Tarnai tučtuojau sukrunta. Visi nori įtikti Lizai. Kaip tai vargina. Netgi liepsnos ugniakure plyksteli akimirksniu, sakytum, paklususios Lizos kerams, ir tekšteli švytinčio rausvumo jai ant skruosto. Leonardas palinksta į priekį it apimtas transo. Duoda ženklą atnešti teptukus ir paletę. Jis pasiryžęs jos skruostą tiksliai atvaizduoti ant manojo. Didžiam mano pasitenkinimui, iš į ugnį sumestų drėgnų malkų ima sunktis dūmai, ir vargšėlė Liza ima kosėti, maža balta rankele prisidengusi burną ir perlamutrinius dantukus. Jos akys blizga nuo susitvenkusių ašarų. Leonardas įdėmiai tyrinėja kiekvieną jos veido lopinėlį, nemirksėdamas, apžavėtas, tarytum ji būtų pati Madona.

Nerimdama it paukščiukas, Liza dairosi po studiją. Pašnešiai pritilę, juokas prislopintas. Netgi Salai neišsišoka. Liza kažko ieško. Manęs.

– O, – ištaria ji, galiausiai mane užmačiusi. Jos veidas skaudžiai suglumsta. – Portretas vis dar nebaigtas. – Daili nosytė susiraukšlėja. – Ir ji visai nepanaši į mane.

Liza turi galvoje, kad aš jai nepatinku. Nieko tokio. Ji man irgi nepatinka. Leonardas gerokai diplomatiškesnis. Jis uždeda delną jai ant plaštakos. Liza staigiai atitraukia ranką. Leonardas nėra jos vyras, ir ji baidosi, kai jis ją liečia.

– Paveikslas – tai vaizdinė poezija.

Liza sutrikusi žiūri į Leonardą. Šis bando dar kartą:

– Kai tapau, tapau du dalykus. Tapau vyrą arba, kaip šiuo atveju, moterį. Tačiau taip pat tapau tai, kas yra galvoje – mano galvoje, tapau savo mintis. Šis portretas ne tik jūs, bet ir mano suvokimo, mano idėjų atvaizdas. Ši paveikslo dalis jums ir yra svetima, nes ji nėra jūs, ji yra aš.

Ir aš, pagalvoju, bet dabar ne laikas ginčytis.

Leonardas mostu parodo pameistriams pastatyti mano m Colbertą prieš juodu su Liza. Ji apžiūri mane įsitempusi, su aiškiu neprielankumu.

– Dar niekas nėra nutapęs tokio paveikslo kaip manoji Liza. Ji – Ieva ir ne Ieva, ji – Nekaltoji Mergelė, bet kartu paprasta moteris. Ji – Petrarkos Laura ir Dantės Beatričė, ir visos kitos mylimosios. Bet ji tikra, žmogiška, kūniška. Rodos, ištiesi ranką, brūkštelėsi jai per skruostą, ir jis pašiurps. Ji švyti gyvybe, skleidžia šilumą. Ji apsisiautusi šviesa ir šešėliais. Ji tikra gamtos dukra ir dievų giminaitė, kuri gali kalbėti ir kvėpuoti.

Liza lenkiasi į priekį, vis artyn ir artyn, kol jos blakstienos kone paliečia manąsias. Ji siurbiasi į mane žvilgsniu, stengdamasi įžiūrėti tai, ką mato Leonardas, tokią mane, kokią mato jis. Aš kiekvieną dieną žvelgiu į pasaulį tomis akimis, kokias jis man davė, o pasaulis atsakydamas šelmiškai man mirksi. Visata – tikras stebuklas, kai žvelgi į ją mūsų akimis.

O Liza jos nemato. Negali. Ji stovi priešais ir susirūpinusiu veidu toliau dėmiai tyrinėja mane žvilgsniu. O aš spoksau tiesiai į ją, nenusukdama akių. O kodėl turėčiau nusukti? Jos lūpos smerkiamai išsiviečia.

– Ne, ne, šitaip netinka. Bent apsimeskite, kad šypsotės, antraip negalėsiu jūsų tapyti, – beveik linksmai skundžiasi Leonardas.

– O man tokia ji labiau prie širdies, – prieštarauju. – Rūškana mina jai tinka.

Leonardas labai stengiasi nekreipti dėmesio į mane ir susitelkti tik į kitą Lizą.

– Pone Leonardai, bet aš maniau, kad tapysite mane iš profilio? Ta poza tokia akiplėšiška...

– Anaip tol. Jos žvilgsnis tiesus. Intymus, – aiškina Leonardas. Jo balse girdėti pasididžiavimo gaidelė.

Gal aš ir moteris, bet kai spoksoite į mane, aš drįstu spokso-
ti į jus. Tvirtai ir ryžtingai. Aš ne tokia kaip kitos, tos, kurios
buvo prieš mane, nuolankiai nudelbusios akis į grindis ar į dro-
viai sunertas rankas, ar kažkur į šalį. Tik pažvelkit į mane, aš
jus taip pat matau. Visi Leonardo botegoje* žino, kad jis nutapė
kai ką, kas apverčia viską aukštyn kojom. Kad aš verčiu viską
aukštyn kojom. Aš šedevras ir aš pakeisiu pasaulį, bet tik tiems,
kurie nori matyti. Liza del Džokonda nėra viena iš jų.

Negi ji rimtai mano, kad mudvi tebesieja koks nors ryšys?
Popierinė mus jungianti grandinėle nutrūksta.

– Ką žmonės pagalvos? Juk žiūri tiesiai į juos. Ne kukliai.
Ne dorybingai, – ji kalba tyliai, susirūpinusi.

– Tai asmeninis portretas, kuris kabės jūsų viloje. Kitiems ne-
būtina jo matyti, tik jūsų vyrui. Nors aš viliuosi, kad jis taip di-
džiuosis, jog sukviest visus savo draugus ir pažįstamus jo pažiūrėti.

Liza vos pastebimai šypteli. Leonardas patapšnoja jai ranką.
Šįsyk ji nekrūpteli.

– Tačiau mano Liza dar nebaigta. Pažiūrėkite – jos plašta-
kos, rankos. Suknelė. Tai tik apybrėžos nuo kartono. Peizažas
už jos vos pradėtas. Nesijaudinkite. Dar nesijaudinkite. Jums
dar ilgai nereikės jaudintis.

Tiksliau, niekada, galvoju aš. Niekada, niekada negyvensiu
Džokondų viloje. Mano vieta čia, su Leonardu. Ir aš nesijau-
dinu. Leonardas sako tiesą. Jis labai ilgai užtrunka, kol baigia
kokį nors darbą. Jei iš viso baigia. Nesu tikra, ar noriu būti
baigta ir atimta iš jo.

* Bottega (*it.*) – parduotuvė, menininko studija, dirbtuvės, ateljė, taip pat čia dirbančių
žmonių kolektyvas.

•
Leonardas ant manęs pyksta.

– Kodėl negali gražiau elgtis su Liza? – barasi jis. – Erzini kiekvienąsyk, kai ateina mums pozuoti.

– Koks skirtumas, jeigu ji negirdi? – šiaušiuosi aš. – Tik didūs menininkai gali išgirsti mano balsą. Tie, kurie turi tikrą *ingegno**. O Liza paprastutė. Buka.

Tik meistras girdi mano balsą. Iš pradžių šito nežinojau ir kaip kvailė šūkaudavau *garzoni*** studijoje, papasakodavau anekdotą Tomasui ar mestelėdavau ką nors įžeidus Salai. Maniau, kad Salai tiesiog nekreipia į mane dėmesio, kol susivokiau, jog jis manęs negirdi. Pajutau ir palengvėjimą, kad nebereikės apsimitinėti mandagiai, ir nusivylimą. Dabar galėju nevaržomai laidyti gerklę, užtat visi įžeidimai nueidavo vėjais.

Mudu su Leonardu spėliojome, ar šis nepaprastas ryšys sieja tik mudu, kaip kūrinį ir jo kūrėją. Bet vieną dieną studijoje apsilankė Rafaelis Santis, dailininkas iš Urbino. Tarstelėjau Leonardui, koks jis jaunutis ir kokie nuostabūs jo paveikslai, o Rafaelis nesąmoningai man nusilenkė ir padėkojo.

Taigi, pasirodė, kad jis taip pat mane girdi. Tą vakarą mudu su Leonardu nusprendėme, kad, regis, tik menininkai, pasižymintys nepaprasta išžvalga ir gebėjimais, apdovanoti *ingegno*, gali išgirsti mano balsą. Ir man tai – neišsenkantis pasididžiavimo šaltinis: mane kalbant girdi tik genijai. Pats Leonardas, Rafaelis. Kažin, ar atsiras daugiau tokių? Nesvarbu. Kol turiu Leonardą, niekada nebūsiu vieniša.

Leonardas niurna, vis dar nepatenkintas mano elgesiu su madona Liza. Pats jis visuomet geras ir malonus, jam

* Talentas, protas, išradingumas, genialumas (*it.*).

** Pameistriams, padėjėjams (*it.*).

neišsenka kantrybė bendraujant su kvailesniais už save, tai yra su visais.

– Gal tu ir protingesnė už Lizą, užtat jos šypsena mielesnė. Ir būdas.

– Ji vien šaltis ir gleivės. Kaip varlė.

Leonardas padeda teptuką į šalį. Šįvakar darbas nesiseka, o aš nė kiek nepadedu. Jis piešia ir perpiešia anglimi mano plaštakas. Švino baltojo gruntas ant mano lentelės atskleidžia jo *pentimenti* – gailestavimus ten, kur, nutrynęs *spolveri* taškelių, Leonardas vis taiso ir taiso mano pirštų sulenkimo kampą. Jei nesusitaikysime, galiu likti visai be plaštakų. Žinau, kad turėčiau maldauti atleidimo, bet žodžiai stringa gerklėje. Noriu, kad jis atsidėtų tik man, niekam kitam, bet jis domisi tokia daugybe dalykų, kurie atitraukia jo dėmesį. Jo eskizai ir brėžiniai mėtosi po visą studiją. Pro šalį tingiai praslenka Salai, ir Leonardas, sugriebęs jo ranką, pabučiuoja švelnią riešo odą, o mane ima badyti pavydo adatėlės: pavydžiu ir to, kad Salai turi rankas, ir to, kad *maestro* nori jas bučiuoti. Bet netgi Salai jo neapramina. Leonardas vėl nugremžia mano pirštus, lieka tik murzini strampai.

Galbūt meistrą buvo apėmusi blogio pajauta, dėl to jis jau-tėsi taip apgailėtina, mat studijos durys atsilapoja, pagautos smarkaus sausio vėjo gūσιο, o pro jas vidun įvirsta Nikolo Makiavelis, visų bėdų valdovas, savo povyza spinduliuodamas apsimestinį draugiškumą. Tai jam mes turime būti dėkingi už šią studiją, už apgyvendinimą ir už naują užsakymą – miesto tarybos salėje ant sienos nutapyti milžinišką Angjario mūšio paveikslą. Mes visi jam skolingi. Nuolat perspėju Leonardą saugotis dygliuoto Makiavelio geranoriškumo. Jo mėgstama valiuta – ne auksiniai dukatai ir ne florinai, o paslaugos.

Jis mėgaujasi reikalaudamas atsilyginti už jas tuo pačiu. Skvarbiai nužvelgiu šlapius juodus Makiavelio plaukus, prilipusius prie baltų jo skruostų, ir odą ant kaukolės kaulų ištempusį vypsni. Atėjo atsiskaitymo metas.

– Leonardai! Mano didis drauge.

Leonardas pakyla nuo molberto ir apkabina svečią, nuoširdžiai džiaugdamasis. Visi mano perspėjimai jam nė motais. Jis patenkintas galėdamas atsitraukti nuo darbo, o Makiavelis sugeba jį pralinksminti. Nikolo – protingas ir šmaikštus. Šviesus protas, besimėgaujantis tamsiais malonumais, bet Leonardui tai nekelia nerimo. Leonardą žavi visi pasaulio atspalviai.

Tai Makiavelis taip surikiavo, kad Florencijos taryba nusprendė pasamdyti Leonardą ir suteikti jam patalpas gyventi ir dirbti Naujosios Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčios* vienuolyno refektorijuje. *Sala del Papa* buvo pastatyta apsilankančių popiežių patogumui ir malonumui, ir iš išorės ji puikiausiai tam tiko: nuostabūs lygutėliai suleisto juodo ir tamsžalio marmuro dryžiai, kaulo baltumu švytinčių geometrinių figūrų harmonija. Tačiau viduje refektorijus apleistas ir nutriušęs, prieangis kai kuriose vietose visai apiręs. Kažin, ar tik ne spindulingos buvusių Florencijos valdovų, ištremtųjų Medičių, freskos atima tarybai norą suremontuoti stogą, kaip prašė Leonardas, ir dabar lietus barbena į sustatytus kibirus ir teška į balutes ant plytomis eglutės raštu išgrįstų grindų. Rausvi Medičių berniukų veideliai, šmėklos iš Leonardo jaunystės, graudulingai žvelgia nuo sienų, o aplink juos skleidžiasi drėgmės rozetės. Pro keletą langų prasiskverbęs vanduo tartum ašarų upeliukai išvagojo geltonas sienas.

* Pavadinimas italų kalba – *basilica di Santa Maria Novella*.

*Išklausykite mano istoriją. Išgyvenau daugel gyvenimų,
mane mylėjo imperatoriai, karaliai ir vagys.*

*Mane buvo pagrobę ir užpuolę, bet aš išlikau.
Išgyvenau revoliuciją ir du pasaulinius karus.*

*Tačiau mano istorija – taip pat ir meilės istorija.
Ir pasakojimas apie tai, ko tik iš meilės nepadarysi.*

Britų rašytojos Natashos Solomons knygoje pirmą kartą prabyla Leonardo da Vinčio mūza – pati Liza del Džokondo, jamžinta bene žymiausiame paveiksle visame pasaulyje.

Aš, *Mona Liza* – tikroviškas, prikaustantis ir pamokantis pasakojimas apie neįtikėtiną kelionę nuo Renesanso Florencijos ir Prancūzijos dvarų iki neramaus XX-ojo amžiaus ir dabartinių laikų.

Nepaprasta vaizduote ir talentu žaižaruojančioje Leonardo da Vinčio studijoje, kurioje sukasi užsakovai ir mecenatai, mūzos, draugai ir konkurentai, kabo Monos Lizos portretas.

Penkis įvykių ir intrigų kupinus šimtmečius Lizos del Džokondo paveikslas šmėžuoja galingų, turtingų, siekiančių pavogti ir pralobti ar tiesiog turėti akiratyje.

Tiek metų praėjo, o Lizos balsas nebuvo girdimas.

Dabar ji pasiruošusi papasakoti savo istoriją.

ISBN 978-5-415-02692-0

9 785415 026920

www.vaga.lt